

Smaabidrag til Middelalderens Kirkehistorie.

Af Ellen Jørgensen.

De følgende smaa Notater, hovedsagelig hentede fra Skrifter, der ligger udenfor alfar Vej, kan maaske gennem »Kirkehistoriske Samlinger« naa frem til en eller anden Dyrker af Middelalderens Kirkehistorie og Kulturhistorie i Stedet for at forsvinde blandt »efterladte Papirer«.

1.

Brevet, som Anselm af Canterbury skrev til Nordens første Ærkebiskop Asser af Lund, lærte vore gamle Historikere, Thomas Bartholin, Erik Pontoppidan, Gram, Langebek og Suhm, at kende, efter at franske Lærde sidst i det 17. Aarh., Gabriel Gerberon gennem Udgaven »Anselmi opera« (1675) og Etienne Baluze i sine Noter til »Capitularia regum Francorum« (1677) havde draget det frem. For Nemheds Skyld bruges nu Migne: Patrologia Latina (1903) Bd. 158—159, et Optryk af Gerberons Udgave. Brevet til Asser findes i Bd. 159 Sp. 245. Det er meget kort og sammentrængt, ikke let at tolke.

Da Franciscus Salesius Schmitt fra Benedictinerabbediet Grüssau under Forberedelse af en Udgave af Anselms Værker henvendte sig til det kgl. Bibliotek, der ejer Skriftet »Cur Deus homo« i et Ms. fra 12. Aarh., bad jeg ham om at meddele Oplysninger om Overleveringen af Brevet og en sikker Text. Han sendte følgende Text efter et fuldt paalideligt Ms., stammende fra Canterbury, skrevet maaske endnu mens Anselm levede, Ms. 59 i Biblioteket i Lambeth Palace, Ærkebispernes Residens i London.

»Anselmus, archiepiscopus Cantuariæ, reverendo Lunden-sis¹ ecclesiæ archiepiscopo Atsero salutem et veram amicitiam in Christo. Quod me rogastis de domno Albrico, cardinali ecclesiæ Romanæ, libenter feci, cum propter honorem Romanæ ecclesiæ, tum propter vestrum, pro quo libenter facere volo, si quid quod placeat sanctitati vestræ intellexero. Gratias agimus Deo, qui in regno Danorum vestram religiosam prudentiam et prudentem religionem ad archiepiscopatum sublimavit. Confidimus enim, quia, gratia Dei cooperante, ea, quæ corrigenda sunt, corrigetis, et quæ aedificanda, aedificabitis, et quæ nutrienda, nutrietis. Audivimus namque a præfato cardinali multa bona de vobis, unde istam habemus fiduciam et oramus, ut Deus, qui hoc incoepit in vobis, ad bonum effectum vestram semper perducatur voluntatem. Rogo sanctitatem vestram, quatenus regnum illud vestro sancto studio emundetis ab apostatis, ut nullus alienigena ibi recipiat aliquem ecclesiasticum ordinem, quia illi, <qui> ab episcopis suis repelluntur, illuc pergunt et execrabiler ad diversos ordines sacrantur. Valete et orate pro me«.

Afvigelseerne mellem Texten i Lambeth Ms. 59 og Gerberons Text, der utvivlsomt gaar tilbage til en Membran fra det 14. Aarh. i Sir Robert Cottons Bibliotek, Ms. Claudius A. XI, er faa og uvæsentlige². Det gælder da om at kommentere Brevets knappe Ord, hvad der i Tidens Løb oftere er forsøgt — senest af Hal Koch i »Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder« I (1936) S. 68.

Sandsynligvis var det i 1104, at Ærkesædet i Lund oprettedes, og Pave Paschalis II skikkede Kardinal-presbyteren Alberic til Danmark med det ærkebiskoppelige Symbol, Pallium, som Asser skulde bære³. Efter at

¹) Laudis (*Ms.*).

²) Planta: A catalogue of the mss. in the Cottonian library (1802) S. 190.

³) Saxos Omtale af Alberics Sendelse, som er faldet ud af Christiern Pedersens Udgave (1514) eller maaske slet ikke fandtes i det Ms., der

have fuldendt sin Mission havde Legaten Lejlighed til at mødes med Anselm — ikke i Canterbury, som Hal Koch vist formoder, idet han lader ham tage Vejen om ad England, men i Frankrig eller Italien; thi siden April 1103 opholdt Anselm sig paa Fastlandet i sit gamle Kloster Bec og i Chartres. Hans Maal var Rom, hvor han vilde lægge den engelske Investiturstrid fremfor Paven. Sidst paa Aaret var han paa Tilbagerejse og holdt Jul hos sin Ven og Kampfælle, Hugo, Ærkebiskop af Lyon. Her blev han i 1½ Aar¹.

Alberic bragte Anselm et Bud fra Asser, der vedrørte Legaten selv, og berettede om Nordens ny Ærkebisp og om de kirkelige Forhold i det fjerne Rige — har vel ogsaa talt om Assers Forgænger i Embedet som Bisp i Lund, Klerken Rikval, der i 1060erne var rømt fra Paderborn Domkirke og havde trodset sin Biskop og Ærkebisp af Hamburg-Bremen. Dette er Hal Kochs skarpsindige Tolkning af Anselms Ord sidst i Brevet: »Rogo sanctitatem vestram, quatenus regnum illud vestro sancto studio emundetis ab apostatis — — —«. Den Myndighed, hvormed Ordene falder, kender vi fra mange Skrivelser fra Anselms Haand, Vidnesbyrd om hans ihærdige Stræben at holde Munken til sit Kloster, Klerken til sin Domkirke, i et og alt fæstne de kirkelige Rammer. »Apostata« kaldes Munken, der bryder sit Løfte, forlader sit Kloster. De allerfleste af Anselms Breve tager Sigte paa Forhold i England og Frankrig. Muligt er det da, at Ærkebisp af Canterbury

laa til Grund for denne, er bevaret i Sjællandske Krønike: »Hoc autem privilegium a Paschali papa, procurante illustri rege Danorum Erico Bono, acquisitum est, ut refert in »Gestis Danorum« Saxo cognomine Longus, mire et urbane eloquentie clericus: Ne enim Dani — — — Profectus igitur a curia legatus Albericus — —« (M. Cl. Gertz: *Scriptores minores* II (1922) S. 27).

¹) Alberics Navn nævnes ikke blandt de Legater, der i Aarene omkring 1100 besøgte England. Helene Tillmann: Die päpstlichen Legaten in England bis zur Beendigung der Legation Gualas (1926). Eadmer: *Historia novorum in Anglia*, ed. M. Rule (1884) S. 149—163.

i sin Hilsen til Asser tænker paa engelske Klerke, der søgte til Danmark i de Aartier, som fulgte efter Normannererobringen med dens politiske og sociale og kirkelige Omvæltning.

2.

I Historisk Tidsskrift 6. R. III S. 232 gjorde Hans Olrik opmærksom paa nogle Mirakelfortællinger fra Cluniacenserens Kloster St. Gilles i Provence, samlede paa Opfordring af Abbeden Hugo af Bibliotekaren Petrus Guillelmus i det 12. Aarhundredes 2. Aarti¹. Her findes en Beretning om en Krøbling, der kom fra Danmark, og som blev helbredt ved St. Egidii Grav. Da Olriks korte Gengivelse ikke kunde faa alle karakteristiske Smaatræk med, følger her Stykket i sin Helhed.

»In civitate Ebedi², quæ et Selezswich dicitur et est in regno Daciæ, vir nobilis erat nomine Alloicus, qui pauperem quendam vocabulo Ascotum, claudum utrisque tybiis pro Dei timore et spe æternæ retributionis apud se domi alebat. Hic itaque cum post visitationem hujus sancti sepulchri in patriam suam repedasset, eidem claudodixit: »Profecto, carissime, si ante sepulchrum beati Egidii divina clementia te perduceret, restitutionem membrorum tuorum isdem sanctus a Deo tibi impetraret. Ego enim in ecclesia ipsius inter compedes et manicas ferreas, quarum illic maxima copia dependet, signa quoque claudorum, quos sanitati restituit, plurima vidi«.

Cumque hiis et huiusmodi verbis sæpius eum ad ambulandum animasset, tandem datis ei in via cibariis, dimisit illum dicens: »Vade in pace, et secundum possibilitatem tuam moderare gressus tuos. Cumque vero illuc perveneris, roga abbatem et fratres ex mea parte, ut pro te apud eundem sanctum intercessores existant. In argumentum autem

¹) Mon. Germ. hist., Scriptores XII S. 316. I den Skikkelse, hvori Arbejdet foreligger for os, er det dog først afsluttet efter 1138, thi Boleslaus III af Polen nævnes »inclitæ memoriæ».

²) Hedeby.

fidei reduc in memoriam abbati, quia anno præterito, dum illic causa orationis essem, pelles cimbeline¹ ei optuli«. Susceptis mandatis profectus est. Post novem ebdomadatum spatium, emenso longinqui itineris tramite, isdem claudus advenit. Oratione facta ab eo ante venerandi confessoris altare in multa cordis et corporis contritione, cum socii eius ad hospicium suum redirent, ut se post laborem itineris recrearent, ille nec modicum quidem ab ecclesia recedens, per totam diem et noctem sedulus sancti Egidii intercessionem implorabat. In crastinum hora diei tertia cum juxta columpnam, quæ in summitate sui altare crucis dominicæ habet, fessus recumberet ac jugi intuitu glebam sancti inspiceret, subito nervi eius diu contracti magno fragore sonuerunt. At ille virtutem miraculi cernens et sentiens, baculos utrosque, quibus innixus advenerat, longe a se projiciens, protinus exilivit, ac videntibus cunctis viris et mulieribus, qui causa orationis astabant, cum fletu et gaudio ad altare gratias redditurus cucurrit, cunctosque, qui aderant, clamore simul et ejulatu, quem emittebat, flere compulit. Fit subito concursus in ecclesia totius populi. Deo laudes ac piissimo Egidio pro tali miraculo in commune redduntur, atque in testimonium huius rei ad posterorum memoriam baculi utrique suspenduntur«.

Andre Stykker i *Mirakelsamlingen fremdrager Episoder fra Kampen, der rasede mod Saracenerne rundt om Middelhavet og ikke mindst i Spanien i Begyndelsen af det 12. Aarhundrede. St. Egidius aabenbarer sig for Fanger og Slaver i Fjendeland og befrier dem paa underfuld Maade. De mange Lænker og Bøjer, som Alloicus saa i Klosterkirken, var Votivgaver*².

Et Manuscript fra St. Gilles findes i British Museum under Signatur Ms. Add. 16979. Det indeholder et Ne-

¹) Sobelskind.

²) En kort historisk og arkæologisk Redegørelse giver Kirkehistorikeren Augustin Fliche: *Aigues-Mortes et Saint-Gilles* (Paris uden Aar).

crologium i Kalenderform (Bl. 1—21) og »Regula s. Benedicti« (Bl. 21^v—61^v); derefter en Indskrift i Majuskler: »Ad honorem sancti Egidii Petrus Guillelmus fecit hunc librum in tempore domni Petri abbatis anno incarnati verbi MCXXVIII regnante Lodoico rege«¹.

Den samme Munk, der i Abbed Hugos Tid forfattede Mirakelbogen, har under hans Efterfølger anlagt dette Obituarium. De fleste af Dødsnotitserne er indførte samtidig med dets Anlæg og sagtens hentede fra et ældre Necrologium; et Par Noter maa dog være tilføjede efter 1137 og 1138. Nogle Optegnelser fra det 15. Aarh. er uden Betydning for vort Formaals.

Først spejder vi efter den slesvigske Stormand, og finder under 1. August: »Obiit Aloicus princeps«². Under 5. Maj læses: »Obiit Aderus archiepiscopus Lundensis«³. Fremdeles under andre Datoer Navne fra Slutningen af det 11. Aarh. og Begyndelsen af det næste: 7/4 »Maria comitissa Poloniæ«. 15/4 »Haericus archiepiscopus Magaburgensis«⁴. 22/6 »David dux«. 17/7 »Robertus dux Guiscardus«⁵. 19/7 »Philippus rex Francorum«⁶. 9/9 »Guillelmus Anglorum rex«⁷. 28/9 »Petrus Sancius rex Aragonensis«⁸. 20/10 »Rodulphus archiepiscopus Cantuariensis«⁹. 27/11 »Bolizlauus dux Poloniæ«¹⁰. Fremstaaende Personligheder og de mange, der kun er indførte ved deres Fornavne uden nærmere Betegnelse, har sikret sig Klosters Forbøn. Naar Munkene

¹) Louis VI 1108—1137.

²) I Manuscriptet over det meget tydeligt skrevne Navn »Aloicus« staar ».¹.«. I Mirakelsamlingen er nobilis og princeps ensbetydende.

³) Asser † 1137.

⁴) Henrik, Ærkebisp af Magdeburg † 1107.

⁵) † 1085.

⁶) Philippe I † 1108.

⁷) William I † 1087.

⁸) Pedro, Søn af Sancho Ramirez † 1104.

⁹) Ralph d'Escures † 1122.

¹⁰) Bolizlauus III viste St. Gilles store Velgerninger og kom dertil som Pilgrim 1113. Han døde 1138 (Mon. Germ. hist., Scriptores IX S. 477, XII S. 331).

samledes i Kapitelsalen, og Navnene paa Dagens Helgener var oplæste, fulgte Navnene paa Dagens afdøde Brødre og Søstre og en fælles Forbøn for dem. Eller de mindedes hver for sig paa deres Dødsdag ved en »Aartid«, Sjælemesse. Nogle havde sendt Bud, der bragte Gaver, andre havde selv besøgt St. Gilles som Pilgrimme. Klosterkirken laa paa en af de 4 Veje, der førte gennem Frankrig og forenedes ved Puente la Reyna, hvorfra Rejsen fortsattes til St. Jacobs Grav i Compostella i Galicien. »Via Ægidiana« gik fra Arles ved Rhone over St. Gilles, Montpellier og Toulouse. Den vestligste Vej gik fra Nord til Syd fra Tours, den hellige Martins Biskopstad, over Poitiers til Blay, hvor Roland, »Christi martyr«, hvilede i en af Kirkerne, og over Roncevaux. Alle fire Veje ledede forbi Frankrigs nationale og kirkelige Helligdomme; og Cluniacenserne Klostre med de herlige Kirker var Stationer¹. De store Abbeder i Cluny, som skabte og fæstnede Cluny-Congregationen, der omfattede talrige Klostre, havde organiseret Valfarten; og Pilgrimsvejene, hvor Folk fra alle Lande stævnedes frem, blev Kulturveje².

Man vilde gerne kunne berette, at Ærkebiskop Asser ligesom Aloicus har gæstet St. Gilles; men Optegnelsen af hans Navn i Klosterets Bog er ikke nok. Den vidner i og for sig kun om en Forbindelse, et aandeligt Broderskabsbaand, godtgør ikke, at han har færdedes hernede. Der kræves yderligere Hjemmel. Om man kunde finde hans Navn i Necrologier fra andre kirkelige Stiftelser ved Pil-

¹) Liber sancti Jacobi, der beretter, hvorledes Apostlens Grav blev fundet, og om Mirakler dør og meget andet, afslutter med en Vejviser for Pilgrimme. Bogen stammer fra det 12. Aarh. og sandsynligvis fra Cluny. Jeanne Vielliard: *Le guide du pèlerin de Saint-Jacques de Compostelle* (1938).

²) Det er en ledende Tanke i J. Bédiers æggende Værk: *Les légendes épiques. Recherches sur la formation des chansons de geste I—IV* (1908—1913), som har givet Impulser til É. Mâle: *L'art religieux du XII^e siècle en France* (1922) og A. Kingsley Porter: *Romanesque sculpture of the pilgrimage roads* (1923).

grimsvejene, turde Sagen være klar; men de mig tilgængelige Kilder har intet givet. Der er da kun at minde om Slægtens levende Trang til at komme vidt omkring. Assers Oldefader Høvdingen Galicie-Ulf havde gjort et Togt paa Vikingewis til Nordvestspanien¹ og Assers Brødre, Biskop Svend af Viborg og den vilde Eskil, døde i Palæstina under deres Pilgrimsfærd². Ogsaa Brodersønnen Ærkebiskop Eskil skal have besøgt det hellige Land, og han knyttedes nær til Frankrig — fra tidlige Studieaar vil man tro — senere gennem Forbindelse med Bernard af Clairvaux og Cistercienserne — og i 60erne ved Ophold i Sens i den landflygtige Pave Alexander III.s Kreds. Den jydsk Stormandslægt havde ikke blot Drift, men ogsaa Evne til at give sig ud paa lange Rejser; den var ligesom Skjalm Hvides Efterkommere rig paa Gods³.

3.

Giraldus Cambrensis, Gerald fra Wales (1147—1223), er en karakteristisk Personlighed blandt det 12. Aarhundredes Historikere. Hans Fader tilhørte en af de normanniske Ridderfamilier, der havde slaaet sig ned i Wales i det 11. Aarh., hans Moder var Datterdatter af en walisisk Smaakonge. Barndomshjemmet, den højtliggende Borg Manorbeer, hvorfra man saa ud over Bristolkanalen med Skibene, der gik mellem England og Irland, syntes ham det skønneste Sted i Wales.

Gerald brød ny Jord ved sine Værker: »Topographia Hibernica«, en Skildring af Irlands Natur og Karakteristik af Ierne, — »Expugnatio Hibernica«, en Beretning eller snarere et Epos i Prosa om Henry II.s Forsøg paa 1166—1172 at underlægge sig Øen ved Hjælp af normanniske

¹) Adam af Bremen IV cap. 11. Knytlingasaga cap. 75. Saxo S. 330 (H. Ræders og J. Olriks Udgave).

²) M. Cl. Gertz: *Scriptores minores* II S. 437.

³) Ærkebiskop Eskils Rejse til Clairvaux 1152 skal efter hans eget Sigende have kostet ham mere end 600 Mark Sølv. (C. P. O. Christiansen: Bernard of Clairvaux (1926) S. 166).

Riddere fra Sydwailes, Gerald's Frænder, — »Itinerarium Kambriæ«, Noter fra en Rejse, han foretog som Ledsager af Ærkebisen af Canterbury, der prædikede Korstog efter Jerusalems Fald 1187, endelig »Descriptio Kambriæ«, hvor han ret udfolder sig som Folkepsykolog og Hjemstavnsforsker. Gerald har en Rigdom af værdifuldt Stof; alligevel finder han det nødvendigt ligesom andre middelalderlige Historikere f. Ex. William fra Malmesbury at klippe Fortællingens Traad over og til Oplivelse for Læserne at berette nogle »mirabilia«, fantastiske, opbyggelige Smaa-historier. Saaledes indskød ogsaa Prædikanterne for at holde Tilhørerne fast underholdende »Exempla« i deres Prædiken.

I »Itinerarium Kambriæ«, i 3. Udgave, som er skrevet efter 1213, snarest 1214, findes følgende Stykke om en dansk Ærkebiskop fra Gerald's Samtid og hans Klerk, der aabenbarer sig som en Dæmon, en Mørkets Aand¹ — Ærkebiskop Absalon og Saxo eller Islændingen Arnold².

»Similis hujus in Dacia nostris diebus casus accidit. Archiepiscopo namque clericus quidam ignotus adhæsit, qui sub obtentu obsequii, quia diligens et discretus esse videbatur, literarum etiam et historiarum omnium promptissimam habebat notitiam atque memoriam, magnam cum ipso familiaritatem in brevi contraxit. Quadam autem die, cum narraret archiepiscopo de historiis antiquis et ignotis rerum eventibus, unde ipsum libenter et frequenter audiebat, accidit, ut de tempore incarnationis Dominicæ loqueretur; qui et inter alia et hoc subjunxit: »Antequam Christus carnem sumpsisset, magnam habebant dæmones in genus

¹) Opera Giraldi Cambrensis vol. VI S. 98 (Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland vol. 21).

²) Saxonis Gesta Danorum ediderunt J. Olrik et H. Ræder (1931) S. 459: »Habebat autem in clientela Absalon Arnoldum Tylensem, qui, sive ingenii acumine sive coniecturarum sagacitate, sæpenumero futura ad sua vel amicorum negotia pertinentia raro præsentis sagio deprehendebat. Nec minus antiquitatis quam divinationis peritus, sollerti historiarum narratione callebat«.

humanum potestatem; sed in adventu ipsius valde diminuta fuerat eorum potestas; adeo quidem ut a facie ipsius undique diffugerint et dissipaverint. Alii namque in mare se præcipitaverunt; alii in concavitates arborum et rimas petrarum; et ego ipse in fontem quemdam insilii». Quo dicto quasi verecundus erubuit et surgens statim exivit. Archiepiscopus autem, et qui cum eo fuerant, vehementer admirantes, coeperunt de verbo illo ad invicem inquirere et plurima conjecturare. Et cum moram aliquantam ille fecisset, putabatur enim statim reversurus, præcepit archiepiscopus cuidam suorum illum vocare. Ipse vero, vocatus et quæsitus undique, nusquam comparuit. — Nec longe post duo clerici, quos archiepiscopus Romam miserat, reversi sunt. Quibus cum archiepiscopus et sui rem gestam et eventum illum retulisset, coeperunt illi inquirere diem eventus illius et horam. Quod cum audissent, dixerunt, quod eodem die et hora eadem obviaverat eis in Alpibus dicens se propter negotia domini sui sc. archiepiscopi nuper emersa ad curiam Romanam fuisse transmissum. Sicque compertum est dæmonem ipsos in humano corpore delusisse».

4.

I Johannes Lindbæks Bog »De danske Franciskanerklostre« (1914), der er bygget op paa et systematisk gennemført, grundigt Kilstudium, er der et enkelt Moment, som ikke er kommet til sin Ret. Lindbæk nævner med Henvisning til F. S. Stevensons Biografi af den store Lincoln-Biskop Robert Grosseteste, at der var kommet Opfordring fra Danmark om en Udsendelse af Brødre fra Franciskanerprovinsen Anglia. Han forfølger imidlertid ikke Sporet ved at søge til den af Stevenson citerede Kilde »Monumenta Franciscana«. Dette Værk, som 1858 udgaves i Serien »Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland«, indeholder bl. a. Franciskaneren Adam de Mariscos Breve efter Cotton Ms. Vitellius A. VIII i British Museum, Afskrifter fra c. 1300 — en Samling af samme

Karakter som Anselms i Ms. Lambeth 59 — og her findes Adams Svarskrivelse til Biskop over Roskilde Stift Jacob Erlandsen, hvorfra alene vor Viden om Henvendelsen stammer¹:

Jacob Erlandsen har sendt sin Klerk Jacob til Bispen af Lincoln og andre, hos hvem han skulde virke for Sagens Fremme. Robert Grosseteste og Adam Marsh og den Broder, der er Vikar for Provincialministeren for Anglia under dennes Fravær, samt Broder Thomas fra York har raadslaaet og arbejdet. Det har dog ikke været muligt at finde Folk, der vil tage til Danmark; men naar Provincialministeren vender hjem fra Generalkapitlet med Bemyndigelse fra Ordenens øverste Ledelse, vil det vel lykkes at imødekomme Roskildebispens Begæring. — Brevet, der nu er trykt i *Diplomatarium Danicum* 2. Række, 1. Bind, n. 29, dateres 1250—1253, de Aar, da Jacob Erlandsen styrede Roskilde Stift. Adam Marshs Ord, at Provincialministeren i Øjeblikket deltager i Franciskanernes Generalkapitel, tillader imidlertid en nøjere Tidsfæstelse: 1251².

Der kom intet ud af denne Henvendelse, men det Initiativ, der var taget, fortjener at bemærkes.

Ligesom Eskil søgte Tilknytning til betydelige Personligheder uden for Landets Grænser og agtede paa Bevægelser i Tiden, saaledes ogsaa Jacob Erlandsen.

Franciskanerprovinsen Anglia var omkring Midten af det 13. Aarh. i rig Udvikling. Det skyldtes for en stor Del Robert Grosseteste, hvem den første Provincialminister Agnellus fra Pisa havde overdraget at holde Forelæsninger i Graabrødrenes Hus i Oxford. Hans Lærdom var vidtspændende, og ved Oversættelsen af Aristoteles' Ethik med Kommentarer gav han med sine mulige Hjælpere den middelalderlige latinske Verden et Oldtidsværk i Hænderne. Det var ham klart, at Franciskanerne — efter

¹) Ellen Jørgensen: *Helgendyrkelse i Danmark* (1909) S. 25.

²) A. G. Little: *Chronology of the provincial ministers of the friars minor in England* (*English historical Review* VI (1891) S. 742—751).

Dominikanernes Exempel — maatte drive Studier for at være aandeligt rustede; ellers vilde de stagnere ligesom de gamle Munkeordener. De ypperste blandt hans Disciple var Roger Bacon og Adam Marsh. Da Robert Grosseteste 1235 udnævntes til Bisp over Lincoln Stift, slap han ikke Forbindelsen med Oxford og med Adam, der blev Lector for Franciskanerne og bevarede Skolens Tradition. Fra Ordenens andre Provinser sendtes Brødre til Oxford, og engelske Graabrødre hentedes til Fastlandet for at virke som Lærere. Robert Grosseteste brugte saavel Dominikanernes som Franciskanernes Hjælp under sine Visitatser i det store Stift, hvor han holdt streng Tugt og gennemførte Reformer efter de Linier, som Lateranconciliet af 1215 havde udkastet. I det politiske Liv som i deres kirkelige Virken stod Grosseteste og Adam Marsh som erfarne, uafhængige Mænd — navnlig var Lincoln-Bispen en sjelden Karakter¹.

I 1240erne færdedes Jacob Erlandsen udenlands. Han benævnes »magister« i Innocens IV.s Bulle af 29. August 1247. Efter dette Brev og det forudgaaende af 11. Februar 1247 var han paa dette Tidspunkt til Stede paa Kirkemødet i Lyon og stod i høj Gunst hos Paven, der havde udnævnt ham til sin Kapellan. »Os meget kær og elskelig paa Grund af hans Retsindighed«, hedder det². De to Buller, stilede

¹) A. G. Little: The grey friars in Oxford (1892). A. G. Little: The Franciscan school at Oxford (Archivum Franciscanum historicum XIX (1926) S. 803—874). F. M. Powicke: Robert Grosseteste and the Nicomachean Ethics (Proceedings of the British Academy, 1930). S. Harrison Thomson: The writings of R. Gr. (1940). M. Gibbs and Jane Lang: Bishops and Reform 1215—1272 (1934).

²) Under Processen mellem Kong Erik og Ærkebiskop Jens Grand mindes dette Forhold: »archiepiscopum Jacobum, virum nobilem genere, sed nobiliorem moribus et vite sanctitate et litterarum scienciis excellentem, quem et magister Martinus hic presens commendabilem novit, tamquam qui ipsum proxime coram domino papa commendavit, et in minori statu capellanum domini Innocentii IV pape commensalem et dilectum —« (A. Krarup et W. Norvin: Acta processus litium (1932) S. 192).

han henholdsvis til Bisperne af Odense, Ribe og Aarhus og til Ærkebisen af Lund, idet han befaler Adressaterne at samle de Indtægter, der falder af hans kirkelige Beneficier og skikke ham dem, eftersom han uden egen Skyld er landflygtig. Sandsynligvis har han allerede 1245 været i Lyon. En Bulle til Broderen Hr. Anders Erlandsen til Højby af 17. Juni 1245 maa vel være foranlediget af ham¹. I April 1250, da han ved pavelig Provision er bleven Biskop af Roskilde, opholder han sig der endnu².

I disse Aar havde Jacob Erlandsen Lejlighed til at træffe Mennesker og erfare mangt og meget, og det er muligt, at han 1245 har truffet Robert Grosseteste og Adam Marsh, som i Januar kom til Lyon — Conciliet aabnedes i Juni — og rejste hjem om Efteraaret. Atter 1250 var Lincoln-Bispen i Lyon fra Midfaste til September³.

Som Eskil længtes efter Clairvaux, droges Jacob Erlandsen under sit stormfulde Liv mod Franciskanerne. Da han 1258 paa Grund af hyppige Sygdomsanfald søger Paven om at løse sig fra det ærkebiskoppelige Embede, er det hans Tanke at træde ind i Ordenen. Næste Aar skænker han al sin Ejendom i Flakkebjerg Herred til det af hans Frænke Grevinde Ingerd af Regenstein oprettede St. Clara Kloster i Roskilde og stifter Sjælemesser for sig og sin Slægt, dog med den Klausul, at hvis et Kloster af Clarisserindernes Orden grundlægges i Lund Bispedømme, skal Gaven overføres dertil⁴. I Graabrødrenes Klosterkirke i Lund blev han begravet.

¹) Derimod tør man ikke bygge paa Huitfeldts Beretning om, at han sammen med Ærkedeggen Peder fra Aarhus Domkirke 1245 var bleven sendt til Kirkemødet af Kong Erik og hans Brødre. Huitfeldts Kilde er Hans Svaning, hvis »circumstantzier» er meget løsagtige.

²) A. Krarup: Bullarium Danicum (1932) n. 359, 381, 407, 442.

³) Epistolæ Roberti Grosseteste (Chronicles and memorials vol. 25). Epistolæ Adæ de Marisco (ibid. vol. 5).

⁴) Diplomatarium Danicum 2. Række, 1. Bd. n. 251, 306.

5.

I »Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder« S. 94—95 har Hal Koch givet en Oversættelse af det store Brev, Ærkebiskop Eskil sendte hjem, da han i 1152 sad som Fange i Tyskland. Som Forlæg har han taget Texten i Erik Pontoppidans »Annales ecclesiæ Danicæ« I (1741) S. 558, men søger ikke tilbage til Kilden. Mens Brevet er gaaet til Grunde, er en Afskrift indført i »Lundebogen«, den anseelige Copibog af 1494 over Domkapitlets Breve, som skyldes Kantoren Bo Jenssøn. Mogens Madsen, der var Skolemand i Lund og siden Biskop over Lund Stift, studerede flittigt den gamle Codex og optog Brevet i »Episcoporum ecclesiæ Lundensis series«, udg. 1710. Herfra hentede Pontoppidan sin Text.

Der har været rejst Tvivl om Brevets Ægthed. H. Schroers karakteriserede det i »Untersuchungen zu dem Streite Kaiser Friedrichs I mit Papst Hadrian IV« (1915) som en Stiløvelse, men tilføjede, at en sikker Dom ikke kunde fældes, før Overleveringshistorien laa klar. Mærkeligt er det da, at Hal Koch ikke i sit Gensvar (S. 94 n. 2) gør Rede for Forholdet og understreger, at Afskriften i »Registrum ecclesiæ Lundensis« slaar al Tvivl ned. Ingen af Parterne synes at have søgt Oplysning i Erslevs Repertorium. — Eskils Skrivelse er ikke en fingeret Epistel fra en tilfældig Brevsamling eller en Formularbog; men et Brev præget af sin Ophavsmand. En Skriver har han vel næppe haft hos sig. Det giver hans myndige Afvisen af, at der udredes Løsepenge for ham; og det er kommet til sit Sted. Naturligvis er dets Form Tidens Form, den fra Antikken laante Prosa med Antitheser, Alliterationer, Rythme og med Gentagelser, hvorunder den samme Tanke stadig finder nye Udtryk¹. Gennem Hal Kochs rammende og vægtige Oversættelse er det muligt at fornemme Eskils

¹) Et Brev fra Petrus Cellensis (Abbed Peder fra Moûtier-la-Celle) til Johannes Saresberiensis (H. Denifle: Chartularium universitatis Parisiensis I S. 24) er et Skoleeksempel.

Stil, hvori Vulgata gør sig stærkt gældende. Derfor skal her kun citeres et Stykke af den latinske Text.

» — Præterea infamis est redemptio, qua libertas perit ecclesiæ, qua servitus comparatur. Necesse est enim, ut membra serviant, si caput humilies sub tributo. Necesse est clericum redimi, si episcopum censeas redimendum. Necesse est trepidare subditos, si, juxta Comicum, ei opus est patrono, quem speras redemptorem — —«. »Juxta Comicum« oversættes af L. Helveg: »efter Ordsproget« — af Hal Koch: »efter Lektionariet (liber comicus)«; men betyder: »i Følge Terents«¹. Citatet, der gives efter Hukommelse, er fra Komedien Eunuchen v 770: »Perii, huic ipsist opus patrono, quem defensorem paro«, udbryder Thais, som, da Thraso rykker frem, ikke synes at faa den ventede Hjælp fra Chremes.

En Sneg Aar yngre end dette Brev er Eskils Henvendelse til Kong Louis VII af Frankrig med Klage over det Tab, han har lidt, idet Abbeden i St. Victor Klostret i Paris har forgrebet sig paa de Penge, han havde deponeret dèr². Indledningshilsenen lyder: »Ludovico Dei gratia illustri Francorum regi, domino suo et amico singulari, Eschilus eadem gratia Lundensis archiepiscopus — —«. I Samlingens talrige Breve synes Tiltalen til Kongen afstemt efter den skrivendes Rang. Der forekommer mange Slags Formler, men Eskils staar ganske for sig. Er det en Formular slet og ret eller et Vidnesbyrd om en personlig Tilknytning til Frankrigs Konge? Landet har været ham

¹) »Comicus« var i Middelalderen Kendenavn for Terents, medens »Ethicus« betød Juvenal eller Moralisten i al Almindelighed f. Ex. Cicero, hvorpaa William fra Malmesbury, Johannes Saresberiensis, Giraldus Cambrensis giver flere Exempler.

²) Det var indført i en Codex fra c. 1200 med en betydelig Samling Afskrifter af Breve fra Louis VII.s Tid — de fleste til og fra Kongen — som A. Duchesne offentliggjorde i »Historiæ Francorum scriptores« IV (1641) S. 557—762; jfr. Isak Collijns Redegørelse i »Nordisk tidsskrift för bok- och biblioteksväsen« XXV (1938) S. 1—4.

kært og nævnes her i Brevet som »dulcis Gallia«¹, Rolandskvadets »France dulce«². Iøvrigt møder vi et klassisk Citat. Med Tanken paa Abbedens Svig maa Eskil sande »illud antiquum proverbium: Nusquam tuta fides« — det er de Ord, Dido harmfuldt slynger mod Æneas, da han vil forlade hende (Æneiden IV 373).

Disse to Citater i Eskils Breve og et Par Laan fra Horats og Lucan i Roskildekrøniken er nok de ældste Spor af latinsk Skolelærdom i Danmark, og selvom man almindeligvis ikke skal gøre for meget ud af Citater i middelalderlige Breve og Skrifter, der kun sjældent skyldes dybere Kendskab til Oldtidslitteraturen, men oftest er Skolebrokker eller hentede fra »Florilegia«, de yndede Blomsterkoste af Fyndord, lægger vi Mærke til disse smaa Tegn. Snart skulde Saxo med en Stilkunst, der søger sin Lige i Samtidens latinske Historieskrivning, udarbejde »Gesta Danorum«.

¹) Paa samme Vis Petrus Blesensis (Peder fra Blois) og Herbert fra Boseham: »dulcis Francia« (Migne: Patrologia Latina 207, Sp. 293, 190 Sp. 1215).

²) Andre Exempler se Tobler-Lommatzsch: Alt-französisches Wörterbuch (1936) Sp. 2052 og Jacob Grimm: Kleinere Schriften III (1866) S. 75.